

ศึกษาการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ ย่านเมืองเก่าสงขลา

Study on Multi-Use of Public Open Spaces in Songkhla Old Town

รับบทความ	11/05/2020
แก้ไขบทความ	17/06/2020
ยอมรับบทความ	19/06/2020

ณัฏฐิคุณ ทัพพะวาสน์ สุพักตรา สุทธสุภา
ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
Natthikhun Thunhawas, Supagtra Suthasupa
Department of Urban Design and Planning, Faculty of Architecture, Silpakorn University
natthikhun@gmail.com, supakoy@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณสมบัติด้านกายภาพ รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ และความสัมพันธ์ระหว่างคุณสมบัติด้านกายภาพกับรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ ในย่านเมืองเก่าสงขลา โดยมีกรอบแนวคิดคุณสมบัติด้านกายภาพ 6 ด้าน ได้แก่ การมีพื้นที่เชื่อมต่อ การใช้ประโยชน์อาคารใกล้เคียง วิธีการเข้าถึง การมองเห็นและเข้าถึงได้ สิ่งอำนวยความสะดวก และความโดดเด่นของพื้นที่ ส่วนแนวคิดรูปแบบการใช้พื้นที่อย่างอเนกประโยชน์ ประกอบด้วย การที่มีผู้ใช้งานหลากหลายประเภท หลากหลายช่วงเวลา และหลากหลายกิจกรรม

การวิจัยนี้ใช้วิธีการสำรวจ ประเมินคุณสมบัติด้านกายภาพ และสังเกตการณ์รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ โดยใช้ตัวอย่างพื้นที่ว่างสาธารณะในย่านเมืองเก่าสงขลา จำนวน 24 แห่ง แบ่งตามประโยชน์การใช้สอยพื้นที่ได้เป็น 4 ประเภท คือ ลานวัด ลานสถานที่สำคัญ เส้นทางถนน สวน และทำน้ำ จากนั้นทำการวิเคราะห์คุณสมบัติด้านกายภาพ รูปแบบการใช้พื้นที่ และความสัมพันธ์ระหว่างคุณสมบัติด้านกายภาพกับรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะประเภทเส้นทางถนนมีรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์มากกว่าประเภทอื่น ๆ คุณสมบัติด้านกายภาพที่สัมพันธ์กับรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ ที่สำคัญคือ การมองเห็นและเข้าถึงได้อย่างหลากหลายทิศทาง รวมทั้งยังค้นพบว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมขึ้นอย่างหลากหลาย ความแตกต่างของระดับคุณสมบัติด้านกายภาพ และรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ นำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน

คำสำคัญ: พื้นที่ว่างสาธารณะ คุณสมบัติด้านกายภาพ รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ ย่านเมืองเก่าสงขลา

Abstract

This study aims to study the physical attributes of the public open spaces in Songkhla Old Town, the utilization of such public open spaces, and the relationship between these two subjects. The conceptual framework consists of 6 physical attributes: connectivity, nearby building-uses, entering ways, visibility and accessibility, facility, and identity. Besides, the concept of the usage of public open spaces includes the utilization by numerous users, in various times and for many activities.

The research methods contain a site survey and an evaluation of physical attributes, as well as an observation of the multiple uses on a sampling of 24 public open spaces which are categorized into 4 types: a temple ground, an urban plaza, a thoroughfare, a garden and waterfronts. Then, the physical attributes, the utilization of public open spaces, and the relationship between these two facets are investigated. The results reveal that the thoroughfare is the highest multi-used open space. The significant physical attributes which are related to the multi-use of the public space are visibility and accessibility. Moreover, the economic and social activities are found to significantly enhance the space utilization. The differences of the degrees to which the physical attributes and the utilization of public spaces lead to the open space development guidelines and social interaction in the community.

keywords: *Public Open Spaces, Physical Attributes, Multi-use of Public Open Spaces, Songkhla Old Town*

บทนำ

พื้นที่ว่างสาธารณะมีความสำคัญต่อชุมชนเมือง เป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในการดำรงชีวิตประจำวัน ได้อย่างหลากหลายกิจกรรม ได้แก่ เพื่อการสัญจร การพักผ่อน ช่วยสร้างสุนทรียภาพให้แก่ผู้คนในพื้นที่ และผู้ที่พบเห็นจนก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน สะท้อนถึงควมมีชีวิตชีวาของเมือง (Jacobs, 1961 และ Gehl, 2001) ซึ่งจะส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอันดีงาม จึงเกิดแนวคิดการวางผังและออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะในยุคแรก โดยคำนึงถึงการพัฒนาด้านกายภาพ ที่มุ่งเน้นขนาด รูปทรง และการปิดล้อมพื้นที่อย่างสวยงาม ยุคถัดมาจึงมีการคำนึงถึงพฤติกรรมของผู้ใช้งานร่วมด้วย เมื่อเมืองมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย มีสิ่งปลูกสร้างเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ลักษณะพื้นที่ว่างและการใช้ประโยชน์เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย บางพื้นที่อาจถูกลดบทบาทลงจนเป็นพื้นที่รกร้างไม่มีการใช้งาน บางพื้นที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยขาดความเข้าใจกับบริบทและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน ส่งผลให้ปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดน้อยลง

ด้วยบริบทย่านเมืองเก่าสงขลาที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น เป็นชุมชนริมทะเลสาบที่มีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนาน มีศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลายระหว่างชาวไทยพุทธ จีน และมุสลิม มีวิถีชีวิตดั้งเดิมที่แสดงตัวตนเฉพาะของเมืองอย่างชัดเจน อีกทั้งยังได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐให้จัดกิจกรรมบนพื้นที่ว่างสาธารณะของเมืองอย่างหลากหลาย เปลี่ยนจากเมืองที่เงียบเหงาให้กลับมามีชีวิตชีวา จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ชีวิตบนพื้นที่ว่างสาธารณะทั้งต่างประเทศและในประเทศ (Jacobs, 1961; Whyte, 1980; Gehl, 2001; ขวัญสรวง อดิโพธิ์, 2548; กาญจน์ นทีวุฒิกุล, 2550) พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีกายภาพที่ดีจะส่งผลให้การใช้พื้นที่ว่างมีความหลากหลายผู้ใช้งาน หลากหลายเวลา และหลากหลายกิจกรรม หรือที่เรียกว่ามีการใช้พื้นที่ว่างอย่างอเนกประโยชน์ จึงเป็นที่น่าสนใจว่าแนวคิดดังกล่าวนี้จะสอดคล้องกับการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในย่านเมืองเก่าสงขลาหรือไม่อย่างไร อีกทั้งยังได้ทราบถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่สนับสนุนต่อการเข้าใช้พื้นที่ ผลจากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในชุมชน และบริบทของย่านเมืองเก่าได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาคุณสมบัติด้านกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในย่านเมืองเก่าสงขลา
2. เพื่อศึกษารูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ในย่านเมืองเก่าสงขลา อันประกอบด้วย ความหลากหลายของผู้ใช้งาน เวลา และกิจกรรม
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณสมบัติด้านกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะกับรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์

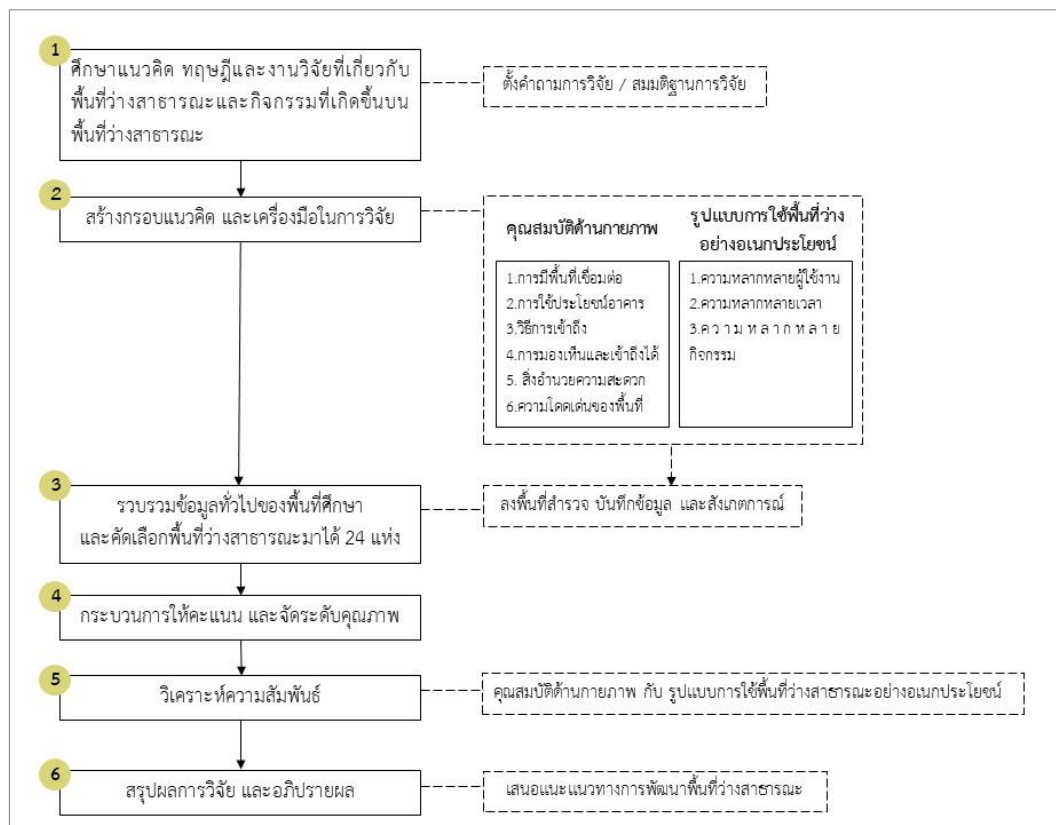
ขอบเขตพื้นที่วิจัย

ครอบคลุมพื้นที่เมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อয়ง ในเขตเทศบาลนครสงขลา ตามที่สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ประกาศขอบเขตพื้นที่สงวนย่านเมืองเก่าสงขลา พ.ศ. 2553 พื้นที่ขนาด 0.69 ตร.กม. โดยมีพื้นที่ว่างสาธารณะตัวอย่างที่ได้คัดเลือกไว้ 4 ประเภท คือ ลานวัด ลานสถานที่สำคัญ เส้นทางถนน สวน และทำนน้ำรวมจำนวน 24 แห่ง (แสดงในภาพ 1)

ภาพ 1 ตำแหน่งพื้นที่ว่างสาธารณะในย่านเมืองเก่าสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

ภาพ 2 แสดงกระบวนการวิจัย

โดยดำเนินการวิจัยตามกรอบแนวคิด 2 ประเด็น ดังนี้

1. คุณสมบัติด้านกายภาพ ทำการลงพื้นที่สำรวจและบันทึกข้อมูลพื้นที่ว่างตัวอย่าง 24 แห่ง ตามคุณสมบัติที่ได้อ้างอิงมา 6 ประเด็น (แสดงในตาราง 1) โดยผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย และผู้ใช้พื้นที่ได้ทำการบันทึกข้อมูลร่วมกัน เพื่อป้องกันความอคติของผู้วิจัย ซึ่งจะนำไปสู่การประเมินให้คะแนนคุณสมบัติด้านกายภาพ คิดเป็นคะแนนคุณสมบัติละ 5 คะแนน จึงมีคะแนนรวมเป็น 30 คะแนน ได้แก่ (1) การมีพื้นที่เชื่อมต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างสะดวกและหลากหลายเส้นทาง (Whyte, 1980) (2) การใช้ประโยชน์อาคารใกล้เคียง มีหลากหลายประเภทจะส่งผลให้ผู้คนมาใช้งานในพื้นที่ว่างได้มากขึ้นด้วย (Jacobs, 1961) (3) วิธีการเข้าถึง ส่งเสริมให้คนเดินทางมาใช้พื้นที่ว่างได้อย่างหลากหลายวิธี ทั้งการเดินเท้าและระบบขนส่งสาธารณะ จะทำให้เกิดการสัญจรขึ้นอย่างเสรี (Jacobs, 1961) (4) การมองเห็นและเข้าถึงจากภายนอกได้อย่างหลากหลายทิศทาง จะทำให้รู้สึกถึงความปลอดภัยและช่วยให้การสัญจรของผู้คนเป็นไปได้อย่างคล่องตัว (Hillier & Hanson, 1984) (5) สิ่งอำนวยความสะดวก เป็นสิ่งสำคัญที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานได้อย่างหลากหลาย (Whyte, 1980) และ (6) ความโดดเด่นของพื้นที่ พิจารณาจากสิ่งที่พบเห็นได้ภายในพื้นที่ เช่น วัสดุพื้นผิว รูปร่าง สี และวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ ทำให้รู้สึกได้ถึงถึงความสำคัญของสถานที่นั้น (Lennard & Lenard, 1995)

ตาราง 1 องค์ประกอบในการสำรวจคุณสมบัติด้านกายภาพ

คุณสมบัติด้านกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ						
การมีพื้นที่เชื่อมต่อ	การใช้ประโยชน์อาคาร	วิธีการเข้าถึง	การมองเห็นและเข้าถึงได้		มีสิ่งอำนวยความสะดวก	ความโดดเด่นของพื้นที่
1.เชื่อมถนนสายหลัก 2.เชื่อมถนนสายรอง 3.เชื่อมถนนสายย่อย 4.ใกล้จุดตัดเส้นทาง 5.โครงข่ายบาทวิถี 6.เชื่อมต่อทำน้ำ	1. พาณิชยกรรม 2. ที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิช 3. ที่อยู่อาศัย 4. สถานราชการ 5. ศาสนสถาน 6. คลังสินค้า,ท่าเรือ 7. พื้นที่ันทนาการ	1. การเดินเท้า 2. จักรยาน 3. จักรยานยนต์ 4. รถยนต์ส่วนตัว 5. รถโดยสาร	การมองเห็น 1. ทิศเหนือ 2. ทิศใต้ 3. ทิศตะวันออก 4. ทิศตะวันตก	การเข้าถึงได้ 1. ทิศเหนือ 2. ทิศใต้ 3. ทิศตะวันออก 4. ทิศตะวันตก	1. เก้าอี้ 2. ป้ายบอกทาง 3. อุปกรณ์ออกกำลังกาย 4. ห้องน้ำสาธารณะ 5. ที่จอดรถยนต์ 6. ถังขยะ 7. ไฟส่องสว่าง 8. ทางลาดเพื่อคนพิการ 9. ป้อมยาม 10. ไม้อืนต้นให้ร่มเงา	1. อาคารแนวล้อมตึกแต่งด้วยสีเส้นหรือภาพวาด 2. มีองค์ประกอบที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ 3. วัสดุพื้นมีความแตกต่าง 4. มีการเปลี่ยนระดับพื้น 5. ตกแต่งด้วยประติมากรรม

2. รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างอย่างอเนกประโยชน์ ทำการตั้งจุดนับปริมาณผู้ใช้งานประจำอยู่ในตัวอย่างพื้นที่ว่าง 24 แห่ง และสังเกตการณ์รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างอย่างอเนกประโยชน์ โดยแยกเก็บข้อมูลตามวันทำงาน และวันหยุดสุดสัปดาห์ เพื่อจัดระดับคุณภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ แบ่งเป็น 3 ประเด็น (กาญจน์ นทีวุฒิกุล, 2550) แต่ละประเด็นมีจำนวนองค์ประกอบต่างกัน โดยองค์ประกอบทั้ง 3 ประเด็น (แสดงในตาราง 2) คิดเป็นคะแนนเต็ม 30 คะแนน ได้แก่ (1) ความหลากหลายผู้ใช้งาน (มี 12 องค์ประกอบ) ต้องเอื้อให้เกิดการใช้งานร่วมกันของคนทุกเพศ ทุกวัย และกลุ่มผู้ใช้งานทุกระดับ (2) ความหลากหลายเวลา (มี 6 องค์ประกอบ) การใช้งานที่แตกต่างกันตามช่วงเวลา วัน สัปดาห์ และฤดูกาลจะทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ว่างมีความหลากหลาย และ(3) ความหลากหลายกิจกรรม (มี 12 องค์ประกอบ) การดำเนินชีวิตประจำวันบนพื้นที่ว่างสาธารณะจะทำให้เกิดการซ้อนทับของกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมจำเป็น กิจกรรมทางเลือก และกิจกรรมทางสังคม (Gehl, 2001)

ตาราง 2 องค์ประกอบในการสำรวจรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างอย่างอนนประโยชน์

รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอนนประโยชน์								
หลากหลายผู้ใช้งาน				หลากหลายเวลา		หลากหลายกิจกรรม		
เพศ	วัย	ประเภทผู้ใช้	กลุ่มผู้ใช้	ช่วงเวลา	การใช้เวลา	กิจกรรมจำเป็น	กิจกรรมทางเลือก	กิจกรรมทางสังคม
- หญิง - ชาย	- เด็ก ต่ำกว่า 15 ปี - วัยรุ่น 15-23 ปี - วัยทำงาน 24-59 ปี - ผู้สูงอายุ 60ปี ขึ้นไป	- คนในพื้นที่ - คนนอกพื้นที่ - คนต่างชาติ	- ส่วนบุคคล - 2 ถึง 4 คน - 5 คนขึ้นไป (หมู่คณะ)	- ช่วงเช้า 8.00-11.00 น. - ช่วงเที่ยง 11.00-14.00 น. - ช่วงเย็น 14.00-17.00 น. - ช่วงค่ำ 17.00-20.00 น.	- ระยะเวลาสั้นๆ (1-30 นาที) - ระยะเวลาปานกลาง (31-60 นาที)	- เดินผ่านไปยังพื้นที่อื่น - มาเรียน, มาทำงาน - ขยายของ - นั่งรอรถโดยสารหรือรถคน	- ออกกำลังกาย - วังเล่น - ชมวิว ถ่ายภาพ - นั่งเล่น - แวะซื้อของ, นั่งทานอาหาร	- ดักบาตร ไหว้พระ - ชมการแสดง - นั่ง, ยืนมองผู้คน - จับกลุ่มพูดคุยกัน

ผลการวิจัยและการวิเคราะห์ผล

1. คุณสมบัติด้านกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ (แสดงในตาราง 3) อธิบายได้ดังนี้

1.1 คุณสมบัติด้านกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ ทั้ง 6 ประเด็น ในย่านเมืองเก่าสงขลา มีสัดส่วนจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) วิธีการเข้าถึงถือเป็นประเด็นหลัก 22.34% พบว่า ทุกพื้นที่ว่างสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกทั้งการเดินเท้าและการใช้ยานพาหนะต่าง ๆ ยกเว้นพื้นที่ว่างสาธารณะซึ่งตั้งอยู่บนถนนสายย่อยจะไม่สามารถเข้าถึงด้วยรถโดยสารประจำทางได้ 2) สิ่งอำนวยความสะดวก 19.09% พบว่า พื้นที่ว่างส่วนใหญ่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นจำนวนมาก แต่สิ่งที่ยังคงขาดในหลายพื้นที่ คือ บ่อขยะ อุปกรณ์ออกกำลังกาย และห้องน้ำสาธารณะ 3) การมองเห็นและเข้าถึงได้ 17.35% พบว่า พื้นที่ว่างส่วนใหญ่มักถูกปิดล้อมด้วยอาคาร จึงสามารถมองเห็นและเข้าถึงพื้นที่ได้จากช่องทางเข้าออก 2 ทิศทาง 4) ความโดดเด่นของพื้นที่ 14.10% พื้นที่ว่างส่วนใหญ่มีองค์ประกอบที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ และได้รับการตกแต่งวัสดุปูพื้น แต่การออกแบบตกแต่งพื้นที่ด้วยวิธีอื่น ๆ มีน้อย 5) การใช้ประโยชน์อาคาร 13.67% พบว่า พื้นที่ว่างส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์อาคารใกล้เคียงเพียง 1 - 2 ประเภท คือที่อยู่อาศัยและที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์ และ 6) การมีพื้นที่เชื่อมต่อ 13.45% พื้นที่ว่างส่วนใหญ่เชื่อมต่อได้จากถนนสายรองและถนนสายย่อย ในขณะที่การเชื่อมต่อกับโครงข่ายบาทวิถีและทำนน้ำมีน้อยมาก

1.2 ระดับคุณภาพคุณสมบัติด้านกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ พบว่า คุณสมบัติด้านกายภาพระดับคุณภาพมากที่สุด (26 คะแนน) มีจำนวน 1 แห่ง คิดเป็น 4.17 % คือ สวนข้างคิวรถ ระดับคุณภาพมาก มีจำนวน 7 แห่ง คิดเป็น 29.16 % พื้นที่ว่างส่วนใหญ่มีคะแนนอยู่ในระดับคุณภาพปานกลาง มีจำนวนมากถึง 12 แห่ง คิดเป็น 50.00% ระดับคุณภาพน้อย มีจำนวน 4 แห่ง คิดเป็น 16.67% และไม่มีพื้นที่ว่างสาธารณะใดที่อยู่ในระดับคุณภาพน้อยที่สุด

1.3 จำแนกคะแนนคุณสมบัติด้านกายภาพตามประเภทของพื้นที่ว่าง 4 ประเภท เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ประเภทเส้นทางถนน มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด 20.38 คะแนน ซึ่งมีคะแนนเฉลี่ยในประเด็นการมีพื้นที่เชื่อมต่อ การใช้ประโยชน์อาคาร การมองเห็นและเข้าถึงได้สูงกว่าพื้นที่ว่างประเภทอื่น ๆ รองลงมาเป็นประเภทสวนและทำน้ำ 20.17 คะแนน ประเภทลานวัด 18.50 คะแนน และประเภทลานสถานที่สำคัญ 16.50 คะแนน ตามลำดับ

2. รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอนนประโยชน์ อธิบายได้ดังนี้

2.1 รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอนนประโยชน์ ประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ 1) ความหลากหลายผู้ใช้งาน พบว่า การใช้พื้นที่ว่างของเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกัน ผู้ใช้งานพื้นที่ว่างในย่านเมืองเก่าสงขลาส่วนใหญ่เป็นวัยทำงาน วัยรุ่น วัยเด็ก และผู้สูงอายุ ตามลำดับ พื้นที่ว่างที่ตั้งอยู่ในชุมชนย่านเมืองเก่าจะมีผู้ใช้งานที่หลากหลายทั้งคนในพื้นที่ นอกพื้นที่ และชาวต่างชาติ ได้แก่ ลานศาลหลักเมือง ลานมัสยิดบ้านบน ถนนพัทลุง ถนนนครนอก ถนนนครใน ถนนนางงาม และทำน้ำโรงสีแดง 2) ความหลากหลายเวลา พบว่า พื้นที่ว่างส่วนใหญ่มีการใช้งานมากที่สุด ในช่วงค่ำ ช่วงเย็น ช่วงเที่ยง และช่วงเช้า ตามลำดับ การใช้เวลาอยู่บนพื้นที่ว่างในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เกิดขึ้นบนทุกพื้นที่ ในขณะที่การใช้เวลาบนพื้นที่ว่างในช่วงระยะเวลานานจะเกิดขึ้นเพียงบางพื้นที่ ซึ่งส่งผลให้พื้นที่นั้น ๆ เกิดกิจกรรมได้อย่างหลากหลายประเภทยิ่งขึ้น 3) ความหลากหลายกิจกรรม พบว่า ในวันทำงานและวันหยุดสุดสัปดาห์ ประเภทกิจกรรมที่เกิดขึ้นมากที่สุด คือกิจกรรม

ทางเลือก เช่น การออกกำลังกาย นั่งเล่น และนั่งทานอาหาร พบมากในพื้นที่ว่างสวนข้างคิวรถและทำนน้ำพุثرรักษา ถัดมาเป็นกิจกรรมจำเป็น เช่น การเดินผ่านพื้นที่ เดินทางมาเรียนมาทำงาน และนั่งรอรถ พบมากที่ถนนรามวิถี ถนนหน้าตลาดทรัพย์สิน และลานคลองขวาง ลำดับสุดท้ายคือกิจกรรมทางสังคม เช่น การดักบาตรสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การมองผู้คน และจับกลุ่มพูดคุยกัน พบมากที่ลานศาลหลักเมือง ถนนนางงาม และถนนหน้าตลาดทรัพย์สิน

2.2 เมื่อนำคะแนนรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างในวันทำงานและวันหยุดสุดสัปดาห์ มาหาค่าเฉลี่ยเพื่อให้ได้คะแนนภาพรวม แล้วจึงนำมาจัดระดับคุณภาพของรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ หรือที่เรียกว่า ระดับความอเนกประโยชน์ พบว่า พื้นที่ว่างที่มีความอเนกประโยชน์ในระดับคุณภาพมาก (21 - 25 คะแนน) มีจำนวน 9 แห่ง คิดเป็น 37.50 % พื้นที่ว่างสาธารณะส่วนใหญ่มีความอเนกประโยชน์ระดับปานกลาง (16 - 20 คะแนน) จำนวน 11 แห่ง คิดเป็น 45.83 % ในขณะที่ความอเนกประโยชน์ระดับน้อย (11 - 15 คะแนน) มีจำนวนพื้นที่ว่าง 4 แห่ง ได้แก่ ลานวัดดอนแย้ ลานวัดยางทอง สวนหลังกำแพงเมือง และทำนน้ำสุกีนครโน คิดเป็น 16.67 % โดยไม่มีพื้นที่ว่างใดอยู่ในระดับมากที่สุด และระดับน้อยที่สุด

2.3 จำแนกคะแนนรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะตามประเภทพื้นที่ว่าง 4 ประเภท พบว่า ประเภทเส้นทางถนน มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด 21.88 คะแนน รองลงมาเป็นประเภทลานสถานที่สำคัญ 19.75 คะแนน ประเภทสวนและทำนน้ำ 18.17 คะแนน และประเภทลานวัด 15.92 คะแนน ตามลำดับ

ตาราง 3 คะแนนคุณสมบัติด้านกายภาพและรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ ในย่านเมืองเก่าสงขลา

ประเภทพื้นที่ว่าง	พื้นที่ว่างสาธารณะ	คะแนนรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ (30)	คุณสมบัติด้านกายภาพ						คะแนนรวมคุณสมบัติด้านกายภาพ (30)
			การมีพื้นที่เชื่อมต่อ (5)	การใช้ประโยชน์อาคาร (5)	วิธีการเข้าถึง (5)	ความมองเห็นและเข้าถึงได้ (5)	มีสิ่งอำนวยความสะดวก (5)	ความโดดเด่นของพื้นที่ (5)	
ลานวัด	1. ลานวัดโพธิ์บูรมาวาส	18	2	3	4	3	5	2	19
	2. ลานวัดมีชัยมาวาส	18	2	2	4	4	5	3	20
	3. ลานวัดดอนแย้	13	2	3	5	3	4	1	18
	4. ลานวัดเลียบ	16	3	3	5	1	5	2	19
	5. ลานวัดยางทอง	9	2	2	5	3	2	1	15
	6. ลานวัดดอนรัก	18.5	3	2	5	3	5	2	20
	ค่าเฉลี่ย	15.92							18.5
ลานสถานที่สำคัญ	7. ลานศาลหลักเมือง	22	2	2	4	1	3	3	15
	8. ลานมัสยิดบ้านบน	18.5	1	2	4	1	4	2	14
	9. ลานพิพิธภัณฑ	17.5	2	2	3	2	4	3	16
	10. ลานคลองขวาง	21	2	3	5	5	3	3	21
	ค่าเฉลี่ย	19.75							16.5
เส้นทางถนน	11. ถนนพิทูลง	24	3	4	4	5	2	2	20
	12. ถนนนครนอก	23	3	4	4	4	5	4	24
	13. ถนนรามัญ	20	2	2	4	5	1	3	17
	14. ถนนนครโน	19	2	3	3	5	1	3	17
	15. ถนนนางงาม	24	3	4	4	5	3	3	22
	16. ถนนคนเดินสงขลา	19.5	4	2	3	3	4	3	19
	17. ถนนหน้าตลาดทรัพย์สิน	22.5	5	3	5	4	2	3	22
	18. ถนนรามวิถี	23	3	2	5	5	4	3	22
	ค่าเฉลี่ย	21.88							20.38
สวนและพื้นที่ริมน้ำ	19. สวนหลังกำแพง	12	3	2	5	2	5	4	21
	20. สวนข้างคิวรถ	23.5	4	3	5	5	5	4	26
	21. ทำนน้ำศักดิ์สิทธิ์พิทักษ์	18	2	2	4	3	4	3	18
	22. ทำนน้ำสุกีนครโน	13.5	2	2	4	2	2	1	13
	23. ทำนน้ำโรสสีแดง	23.5	2	3	4	3	5	3	20
	24. ทำนน้ำพุثرรักษา	18.5	3	3	5	3	5	4	23
	ค่าเฉลี่ย	18.17							20.17
รวม		455.5	62	63	103	80	88	65	461
คิดเป็นร้อยละ (%)			13.45	13.67	22.34	17.35	19.09	14.10	100

หมายเหตุ :

คะแนนในระดับมากที่สุด 26-30 คะแนน

คะแนนในระดับน้อย 11-15 คะแนน

คะแนนในระดับมาก 21-25 คะแนน

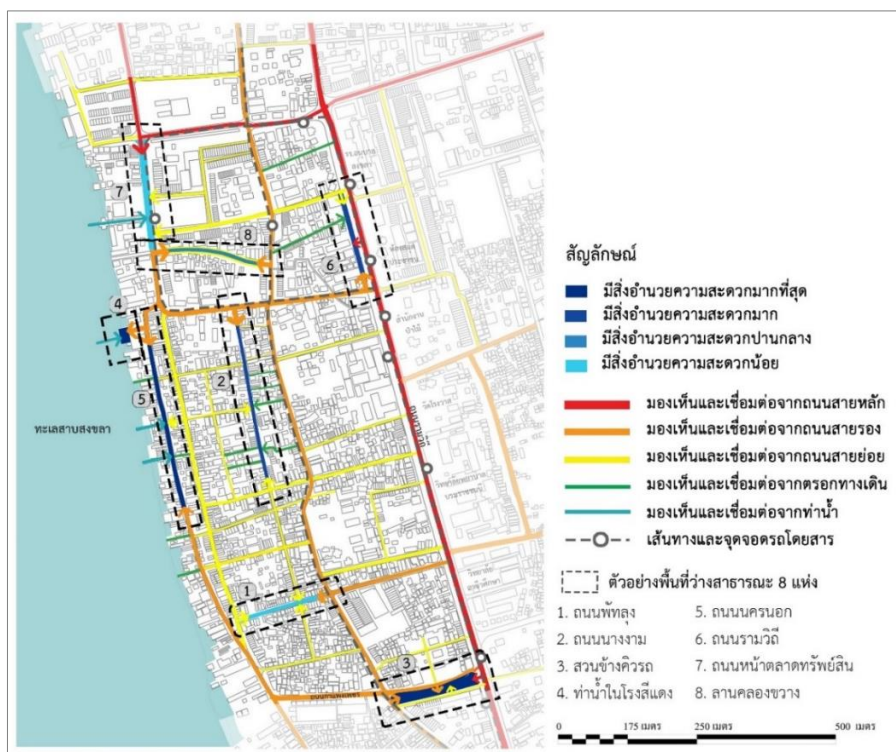
คะแนนในระดับน้อยที่สุด 1-10 คะแนนคะแนนในระดับปานกลาง 16-20 คะแนน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณสมบัติด้านกายภาพกับรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์

ผลจากการจัดระดับความอเนกประโยชน์ของพื้นที่ว่างสาธารณะ ทั้ง 24 แห่ง ในย่านเมืองเก่าสงขลา นำมาสู่พื้นที่ที่มีรูปแบบการใช้อย่างอเนกประโยชน์และคุณสมบัติด้านกายภาพในระดับมาก สอดคล้องตามแนวคิดการออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะที่ดี มีจำนวน 8 แห่ง ได้แก่ ถนนพัทลุง ถนนนางงาม สวนข้างคิวรถ ท่าน้ำโรงสีแดง ถนนนครนอก ถนนรามวิถี ถนนหน้าตลาดทรัพย์สิน และลานคลองขวาง (แสดงในตาราง 4) โดยสังเกตว่าพื้นที่ว่างที่มีรูปแบบการใช้อย่างอเนกประโยชน์สูง บางแห่งไม่ได้มีคะแนนคุณสมบัติทางกายภาพสูงเสมอไป จึงประเมินได้ว่าคุณสมบัติด้านกายภาพบางประเด็นนั้นอาจมีความสัมพันธ์กันน้อยกับการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะนั้น ๆ

ตาราง 4 รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างและคะแนนคุณสมบัติด้านกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ 8 แห่ง

พื้นที่ว่างสาธารณะ	ประเภทพื้นที่ว่าง	คะแนนรูปแบบการใช้พื้นที่ว่าง (30)	คุณสมบัติด้านกายภาพ						คะแนนรวมคุณสมบัติด้านกายภาพ (30)
			การมีพื้นที่เชื่อมต่อ (5)	การใช้ประโยชน์อาคาร (5)	วิธีการเข้าถึง (5)	การมองเห็นและเข้าถึง (5)	สิ่งอำนวยความสะดวก (5)	ความโดดเด่นของพื้นที่ (5)	
1. ถนนพัทลุง	เส้นทางถนน	24	3	4	4	5	2	2	20
2. ถนนนางงาม	เส้นทางถนน	24	3	4	4	5	4	3	23
3. สวนข้างคิวรถ	สวนและที่ริมน้ำ	23.5	4	3	5	5	5	4	26
4. ท่าน้ำโรงสีแดง	สวนและที่ริมน้ำ	23.5	2	3	4	3	5	3	20
5. ถนนนครนอก	เส้นทางถนน	23	3	4	4	4	5	4	24
6. ถนนรามวิถี	เส้นทางถนน	23	3	2	5	5	4	3	22
7. ถนนหน้าตลาดทรัพย์สิน	เส้นทางถนน	22.5	5	3	5	4	2	3	22
8. ลานคลองขวาง	สถานที่สำคัญ	21	2	3	5	5	3	3	21

ภาพ 3 ตำแหน่งและโครงข่ายการเข้าถึงตัวอย่างพื้นที่ว่างสาธารณะ 8 แห่ง

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

พื้นที่ว่างที่มีรูปแบบการใช้ที่อเนกประโยชน์ อธิบายตามประเภทพื้นที่ว่างสาธารณะ ได้ดังนี้

1 พื้นที่ว่างประเภทเส้นทางถนน มีจำนวนมากที่สุดถึง 5 แห่ง ได้แก่ ถนนพหลโยธิน ถนนนางงาม ถนนนครนอก ถนนรามวิถี และถนนหน้าตลาดทรัพย์สิน สอดคล้องกับงานวิจัยของ กาญจน์ นทีวุฒิกุล (2550) และไชศรี ภักดีสุขเจริญ (2551) ที่กล่าวว่า คนไทยนิยมใช้พื้นที่ว่างขนาดเล็ก ที่เชื่อมต่อกันไปตามแนวเส้นทางสัญจรได้ ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากเป็นจุดเชื่อมต่อการสัญจร จึงทำให้มีผู้คนใช้สัญจรผ่านไปมาแล้วแวะทำกิจกรรม อีกทั้งในบางช่วงเวลาเส้นทางถนนถูกใช้เพื่อตั้งรถเข็นขายอาหารและเครื่องดื่ม โดยพบว่าในย่านเมืองเก่าสงขลา เส้นทางถนนสายหลักมีกิจกรรมเกิดขึ้นหลากหลายประเภทกว่าถนนสายย่อย แต่กลับมีผู้ใช้งานที่หลากหลายน้อยกว่าถนนสายย่อย

2 พื้นที่ว่างประเภทลานสถานที่สำคัญ จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ ลานคลองขวาง พบว่ามีผู้ใช้งานที่หลากหลายทำให้เกิดการซ้อนทับของกิจกรรมที่แตกต่างกันมากขึ้น อีกทั้งยังมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรอบพื้นที่ว่างมาช่วยสนับสนุน

3 พื้นที่ว่างประเภทสวนและทำน้ำ จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ สวนข้างศิริราช และท่าเรือในโรงสีแดง มีคะแนนรูปแบบการใช้พื้นที่ เท่ากัน 23.5 คะแนน แต่พบความแตกต่างว่าพื้นที่ประเภทสวนเกิดกิจกรรมที่หลากหลาย ซ้อนทับกันในหลากหลายช่วงเวลา จากคนในพื้นที่เพียงเท่านั้น ส่วนท่าเรือเกิดจากการใช้งานของคนทั้งในพื้นที่ นอกพื้นที่ และชาวต่างชาติ

เป็นที่น่าสังเกตว่าในพื้นที่ศึกษา มีพื้นที่ว่างประเภทลานวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนจำนวนมากถึง 6 แห่ง แต่กลับมีรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างที่อเนกประโยชน์ระดับปานกลาง แตกต่างจากผลการศึกษาของ ลลิลทิพย์ รุ่งเรือง (2554) ที่พบว่าพื้นที่ลานวัดในเมืองเก่าลำพูนเป็นแหล่งรวมผู้ใช้งานและปฏิบัติการทางสังคม ในระดับชุมชนไปจนถึงระดับเมือง ส่วนพื้นที่ลานวัดในย่านเมืองเก่าสงขลาจะใช้เพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนาและช่วงประเพณีเท่านั้น และอาจไม่ได้ถูกออกแบบให้เป็นไปตามทฤษฎีทำให้มีระดับคุณสมบัติด้านกายภาพน้อยในหลายประเด็น ได้แก่ การมีพื้นที่เชื่อมต่อ การมีกำแพงวัดสูงทำให้บดบังการมองเห็น และขาดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

โดยสามารถอธิบายถึงพื้นที่ว่างที่มีรูปแบบการใช้พื้นที่อเนกประโยชน์มาก จะมีคุณสมบัติด้านกายภาพ ดังนี้

1. การมีพื้นที่เชื่อมต่อ พบว่า พื้นที่ว่างที่มีรูปแบบการใช้พื้นที่อย่างอเนกประโยชน์สามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างน้อย 3 รูปแบบ คือ เชื่อมต่อกับถนนสายรอง ถนนสายย่อย และโครงข่ายบาทวิถี เนื่องจากบริบทย่านเมืองเก่าสงขลา ที่มีการวางผังเมืองแบบกริดตารางนั้น ทำให้การสัญจรจากพื้นที่อื่น ๆ เข้าสู่พื้นที่ว่าง มีความเชื่อมโยงถึงกันได้ง่ายทั้งในระดับเมืองจนถึงระดับแยกย่อย เช่น ถนนนางงาม และสวนข้างคิวรถ จะเห็นได้ว่ารูปแบบการใช้พื้นที่ว่างอย่างอเนกประโยชน์ไม่ได้เกิดจากการเชื่อมต่อกับถนนสายหลักเพียงอย่างเดียว อีกทั้งพื้นที่เหล่านั้นยังตั้งอยู่ใกล้เส้นทางที่มีผู้คนสัญจรหนาแน่น สอดคล้องกับ Whyte (1980) กล่าวว่ากรณีตำแหน่งที่ตั้งใกล้เส้นทางที่คนเดินเท้าในอัตราที่สูงและสะดวกในการเข้าถึง จะก่อให้เกิดการซ้อนทับกิจกรรมที่หลากหลายขึ้นในพื้นที่ว่าง

2. การใช้ประโยชน์อาคาร พบว่า พื้นที่ว่างที่มีรูปแบบการใช้พื้นที่อย่างอเนกประโยชน์ ในบริบทย่านเมืองเก่าสงขลา จะมีการใช้ประโยชน์อาคารใกล้เคียงอย่างน้อย 3 ประเภท คือพาณิชย์กรรม ที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม และสถานที่ราชการ เนื่องมาจากย่านเมืองเก่าสงขลาที่มีวิถีชีวิตดั้งเดิม ที่มีพัฒนาการมาจากศูนย์กลางการค้าและที่วาระาชการ จึงก่อให้เกิดการสัญจรระหว่างร้านค้า ที่อยู่อาศัย และสถานที่ทำงานได้อย่างหลากหลายช่วงเวลา เช่น ถนนพัทลุง และถนนนางงาม เกิดกิจกรรมที่หลากหลายวัตถุประสงค์และมีผู้ใช้งานที่หลากหลายประเภท แวะมาใช้งานบนพื้นที่ว่างในตลอดทั้งวัน จะเห็นได้ว่าเมื่อมีการใช้ประโยชน์อาคารอย่างหลากหลายประเภท จะทำให้เมืองมีชีวิตชีวามากกว่าการใช้ประโยชน์อาคารเพียงประเภทเดียว สอดคล้องตามแนวคิดของ Jacobs (1961)

3. วิธีการเข้าถึง พบว่า ผู้ใช้งานมีวิธีการเข้าถึงพื้นที่ว่างสาธารณะได้อย่างน้อย 4 วิธี จะเห็นได้ว่าพื้นที่ว่างในเมืองสงขลาส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงได้ด้วยการเดินเท้า จักรยาน จักรยานยนต์ รถยนต์ส่วนตัว เป็นผลมาจากการมีเส้นทางถนนที่สัญจรเชื่อมถึงกันได้โดยง่าย แต่ยังมีพื้นที่ว่างบางแห่งที่รถโดยสารประจำทางยังเข้าไม่ถึง จึงควรส่งเสริมการใช้รถโดยสารประจำทาง เพราะเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่จะเพิ่มโอกาสให้คนเดินทางมาใช้พื้นที่ว่างได้อย่างสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น จะเห็นว่าถนนหน้าตลาดทรัพย์สิน และสวนข้างคิวรถ เชื่อมต่อพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างหลากหลายทำให้เกิดวิธีการเข้าถึงได้อย่างหลากหลายด้วย สอดคล้องกับที่ Jacobs (1961) กล่าวว่า การมีถนน และบาทวิถีที่เชื่อมโยงจะเอื้อให้การสัญจรของผู้คนเชื่อมต่อกันได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ เกิดเป็นโครงข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

4. การมองเห็นและเข้าถึงได้ พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะที่สามารถมองเห็นและเข้าถึงได้หลากหลายจาก 4 ทิศทาง ซึ่งในย่านเมืองเก่าสงขลาเป็นพื้นที่ว่างประเภทถนน จะส่งผลต่อมุมมองที่เห็นจากภายนอกทำให้เกิดความรู้สึกเชื่อเชิญ ช่วยเพิ่มโอกาสให้คนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้าไปใช้พื้นที่ว่างได้อย่างหลากหลายวัตถุประสงค์ และทำให้สัญจรผ่านพื้นที่ได้อย่างลื่นไหลเนื่องจากเชื่อมต่อกับพื้นที่อื่นได้หลายช่องทาง ต่างจากพื้นที่ว่างที่มองเห็นและเข้าถึงได้แค่เพียงทิศทางเดียว สอดคล้องกับ Hillier (1996) ต่างจากการศึกษาแบบการใช้พื้นที่ย่านเสาชิงช้างของ ปราณระฟ้า พรหมประวัติ (2549) ซึ่งพบว่า ลานคนเมืองที่มีศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงสูง กลับไม่เอื้อให้เกิดการเข้าไปใช้พื้นที่เนื่องจากการปิดล้อมด้วยถนนทำให้เข้าใช้งานไม่สะดวก แต่พื้นที่ตามตรอกซอยเล็ก ๆ ที่มีศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงต่ำ กลับเอื้อให้เกิดการใช้งานได้ดีจากกลุ่มคนเฉพาะภายในชุมชนที่มีความเข้าใจสถานการณ์เมืองอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องพึ่งศักยภาพในการมองเห็นเพื่อเข้าใช้พื้นที่ว่าง

5. สิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการใช้พื้นที่อย่างอเนกประโยชน์ในย่านเมืองเก่าสงขลา จะมีสิ่งอำนวยความสะดวกบนพื้นที่อย่างน้อย 3 ชนิด คือ ไฟส่องสว่าง ที่จอดรถยนต์ และถังขยะ สอดคล้องตามที่ Whyte (1980) ได้เสนอองค์ประกอบที่สนับสนุนให้คนมาใช้งาน ได้แก่ ความสะดวกสบาย ให้ความรู้สึกความปลอดภัย แต่ผลการวิจัยนี้ต่างจากแนวคิดของ ขวัญสรวง อดิโพธิ์ (2548) ที่กล่าวว่าคุณสมบัติของพื้นที่ว่างสาธารณะในแบบไทย ต้องประกอบด้วย ร่มเงาที่ให้ความร่มรื่นจากต้นไม้ และมีพื้นที่ที่สามารถนั่งได้ เมื่อพิจารณาพื้นที่ว่างที่มีความอเนกประโยชน์หลายพื้นที่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกจำนวนมาก แต่ในพื้นที่เส้นทางถนนกลับมีสิ่งอำนวยความสะดวกจำนวนน้อย ควรต้องได้รับการปรับปรุงเนื่องจากเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานเพื่อรองรับผู้ที่มาใช้งาน

6. ความโดดเด่นของพื้นที่ เป็นประเด็นที่แตกต่างจากงานวิจัยอื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากแนวคิดการออกแบบพื้นที่ว่างที่ดีและรวบรวมจากสภาพจริงของพื้นที่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบท พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะย่านเมืองเก่าสงขลาส่วนใหญ่ไม่เป็นไปตามหลักการออกแบบพื้นที่ว่างอย่างเหมาะสม แต่อาจเกิดจากพื้นที่ว่างที่เหลือจากการใช้งานรอบอาคาร และความเป็นเมืองเก่าที่มีองค์ประกอบแสดงถึงประวัติศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของย่าน การตกแต่งอาคารด้วยสีสันทาสีและภาพวาด street art ที่สวยงาม เช่น ถนนนางงาม และถนนนครนอก สร้างความโดดเด่นให้แก่พื้นที่ ดึงดูดให้ผู้คนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่อยากเข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ สอดคล้องกับ สถิติวิทย รุ่งเรือง (2554) ที่กล่าวว่า สัญลักษณ์ทางด้านกายภาพของพื้นที่ว่างถึงแม้จะไม่ได้เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการใช้งาน แต่กลับพบว่าพื้นที่ว่างที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมือง จะมีรูปแบบการใช้งานอย่างสม่ำเสมอ มากกว่าพื้นที่อื่น ๆ

นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านกายภาพแล้ว ยังค้นพบว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมมีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบการใช้พื้นที่อย่างอเนกประโยชน์ สามารถอธิบายได้ว่าพื้นที่ว่างที่แวดล้อมด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างน้อย 3 ประเภท คือ ร้านอาหาร ร้านกาแฟ และคาเฟ่ และหาบเร่แผงลอย อีกทั้งหากพื้นที่ว่างถูกใช้จัดกิจกรรมตามเทศกาล และมีการรวมกลุ่มทางด้านสังคมร่วมด้วย ได้แก่ ถนนนางงาม และถนนนครนอก จะมีผลทำให้พื้นที่ว่างนั้นมีระดับความอเนกประโยชน์มากอย่างเห็นได้ชัด แตกต่างจากพื้นที่สวนหลังกำแพงเมือง และท่าหน้าสุกัณครโน ไม่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้พื้นที่ดูเงียบเหงาไม่มีการใช้งาน สอดคล้องตามแนวคิดของ Gehl (2001) กล่าวว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะส่งผลให้พื้นที่ว่างเกิดความน่าสนใจ ดึงดูดให้ผู้คนตั้งใจที่จะเดินทางมาทำกิจกรรมบนพื้นที่ว่างอย่างหลากหลายเป็นเวลานานขึ้นกว่าเดิม ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางเลือกหรือกิจกรรมทางสังคม อีกทั้งแนวคิดของ Crawford (1999 อ้างถึงใน กาญจน์ นทีวุฒิกุล, 2550) กล่าวว่า การซื้อขายสินค้าบนลานหรือบาทวิถีเป็นสีสันของเมือง ดึงดูดให้ผู้ที่ผ่านไปมาได้หยุดแวะเพื่อทำกิจกรรมหรือเลือกซื้อสินค้า

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะ จากการสรุปผลและอภิปรายผลการศึกษา ทำให้เข้าใจสภาพของพื้นที่และสามารถระบุระดับคุณภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะแต่ละแห่ง นำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะ ย่านเมืองเก่าสงขลา ให้เกิดการใช้อย่างอเนกประโยชน์และสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ได้ดังนี้

1.1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาพื้นที่ ระดับย่านเมืองเก่าสงขลา

1) ด้านกายภาพ จากการศึกษาและวิเคราะห์คุณภาพพื้นที่ว่างสาธารณะในย่านเมืองเก่าสงขลา ทำให้ทราบว่าพื้นที่ว่างหลายแห่งเชื่อมต่อกับโครงข่ายบาทวิถีได้น้อย แต่ผู้ใช้งานส่วนใหญ่เข้าถึงพื้นที่ว่างด้วยการเดินเท้าในทุกพื้นที่ จึงควรพัฒนาโครงข่ายบาทวิถี และเส้นทางรถจักรยาน ให้มีความเชื่อมโยงอย่างมีประสิทธิภาพหรือปรับปรุงพื้นผิวเส้นทางถนนเพื่อช่วยชะลอความเร็วของรถยนต์ลงเพื่อสร้างความปลอดภัยให้แก่คนเดินเท้า และแม้ว่าย่านเมืองเก่าสงขลาที่มีที่ตั้งติดริมทะเลสาบแต่มีพื้นที่ว่างสาธารณะริมน้ำจำนวนน้อยมาก จึงควรส่งเสริมการเปิดมุมมองและสร้างแนวแกนนำสายตาจากพื้นที่อื่น ๆ ไปยังท่อน้ำ พื้นที่ว่างสาธารณะซึ่งตั้งอยู่บนถนนสายย่อยจะไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยรถโดยสารประจำทาง ภาครัฐจึงควรจัดการระบบขนส่งสาธารณะให้มีความครอบคลุม และเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ต้นไม้เพื่อใหร่มเงา แก้วน้ำนั่งพักคอย จัดหาพื้นที่จอดรถรวม และป้อมยามที่ให้บริการความปลอดภัยตามจุดต่าง ๆ ในย่าน

2) เชื่อมโยงกิจกรรมทางสังคม ด้วยบริบทของย่านเมืองเก่าสงขลาเมืองเก่าประกอบทางกายภาพที่ง่ายต่อการรับรู้ เช่น โครงข่ายถนนแบบกริดตาราง มีสถานที่สำคัญและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น อีกทั้งการใช้พื้นที่ว่างอย่างอเนกประโยชน์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นบนพื้นที่เส้นทางถนน จึงควรส่งเสริมการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านเส้นทางถนน ได้แก่ (1) เส้นทางกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวและกระตุ้นเศรษฐกิจ คือการจัดเส้นทางที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาทางด้านอาหาร วิถีชีวิตดั้งเดิม กับพื้นที่ว่างสาธารณะเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งอาจเป็นการปรับเปลี่ยนพื้นที่ไว้เพื่อรองรับการค้าแบบชั่วคราว (2) เส้นทางกิจกรรมทางวัฒนธรรม เนื่องจากในพื้นที่ศึกษาประกอบด้วยมัสยิด ศาลเจ้า และวัดจำนวนมากถึง 6 แห่ง จึงควรเชื่อมโยง

กิจกรรมระหว่างชุมชนกับศาสนสถานให้มีความใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น จัดเป็นเส้นทางเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ร่วมกันขึ้นบนพื้นที่ว่างสาธารณะเพิ่มมากขึ้น สร้างความมีชีวิตชีวาให้แก่เมือง โดยกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อช่วยดูแลรักษาพื้นที่ว่างสาธารณะ

1.2 ข้อเสนอแนะประเภทการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะ (ดังภาพ 4)

1) พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ คือ พื้นที่ว่างที่มีคะแนนคุณสมบัติด้านกายภาพสูง และมีรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างอย่างอเนกประโยชน์สูง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมจึงสามารถใช้เป็นพื้นที่ต้นแบบในการดำเนินกิจกรรม และสามารถประยุกต์นำไปพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะอื่น ๆ จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ ถนนพหลุลง ถนนนางงาม สวนข้างคิวรถทำน้ำโรงแสดง ถนนนครนอก ถนนรามวิถี ถนนหน้าตลาดทรัพย์สิน และลานคลองขวาง

2) พื้นที่ว่างสาธารณะที่ต้องได้รับการปรับปรุง คือพื้นที่ว่างที่ขาดคุณสมบัติด้านกายภาพที่ดี หรือขาดรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างอย่างอเนกประโยชน์ นำไปสู่การปรับปรุงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะที่ยังขึ้น จำแนกได้ 3 ประเภท ดังนี้

(2.1) พื้นที่ว่างที่มีคุณสมบัติด้านกายภาพดี แต่ยังขาดรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างอย่างอเนกประโยชน์ จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ลานวัดดอนแย้ และสวนหลังกำแพง ซึ่งควรส่งเสริมให้พื้นที่เกิดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อดึงดูดผู้คนให้เข้าใช้พื้นที่ว่างได้อย่างหลากหลายช่วงเวลา เนื่องจากพื้นที่ว่างตั้งอยู่ในชุมชนที่มีความหนาแน่นปานกลางถึงสูง อีกทั้งยังมีกายภาพที่เอื้อให้เกิดการใช้งาน เช่น จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียนให้แก่เยาวชนในวันหยุดสุดสัปดาห์ ส่งเสริมให้เป็นพื้นที่ออกกำลังกาย เล่นกีฬาประจำชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น จัดสรรพื้นที่ลานวัดให้เป็นจุดจอดรถสำหรับผู้มาเที่ยวย่านเมืองเก่า และจัดตลาดนัดขนาดย่อมเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

(2.2) พื้นที่ว่างที่ขาดคุณสมบัติด้านกายภาพ แต่มีรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างอย่างอเนกประโยชน์ ได้แก่ ลานศาลหลักเมือง และลานมัสยิดบ้านบน ทั้งสองแห่งเป็นพื้นที่ว่างประเภทลานสถานที่สำคัญที่มีผู้ใช้กันอย่างหลากหลายประเภท และหลากหลายกิจกรรม แต่คุณสมบัติด้านกายภาพบางประเด็นมีคุณภาพต่ำ เป็นเพราะข้อจำกัดของพื้นที่ว่าง ได้แก่ คุณสมบัติการมีพื้นที่เชื่อมต่อ การมองเห็นและเข้าถึงได้ สามารถแก้ไขได้โดยเพิ่มช่องทางการเชื่อมต่อกับตรอกซอยใกล้เคียงที่เอื้อต่อการเดินลัดเลาะเข้าสู่พื้นที่ และปรับปรุงคุณสมบัติกายภาพด้านอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก และการตกแต่งพื้นที่ให้มีการเล่นระดับทำให้เกิดความสวยงามน่าใช้งาน

(2.3) พื้นที่ว่างที่ขาดทั้งคุณสมบัติด้านกายภาพและรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างอย่างอเนกประโยชน์ เป็นพื้นที่ที่ต้องได้รับการปรับปรุงอย่างเร่งด่วน ได้แก่ ลานวัดยางทอง และทำนน้ำสุกัณครโน ทั้งสองแห่งมีคะแนนคุณสมบัติด้านกายภาพในระดับน้อยหลายประเด็น เชื่อมต่อพื้นที่ว่างได้เพียงจากถนนสายรอง พื้นที่ว่างถูกขนาบด้วยอาคารและปิดล้อมด้วยกำแพงจึงทำให้มองเห็นและเข้าถึงได้เพียง 2 ทิศทาง สามารถแก้ไขได้โดยปรับเปลี่ยนผนังทึบให้มีความโปร่งมากขึ้นเพื่อให้ผู้คนภายนอกมองเห็นได้อย่างชัดเจน และปรับปรุงคุณสมบัติกายภาพด้านอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น เพิ่มเก้าอี้นั่งเล่น เพิ่มต้นไม้ที่ร่มเงา ตกแต่งพื้นที่ด้วยประติมากรรม และตกแต่งพื้นผิวด้วยวัสดุที่เป็นมิตรต่อธรรมชาติ อีกทั้งพบว่ายังขาดความหลากหลายของผู้ใช้งาน และกิจกรรมทั้งในวันทำงานและวันหยุดสุดสัปดาห์ เนื่องจากพื้นที่ว่างทั้ง 2 แห่ง ตั้งอยู่ในชุมชนที่มีความหนาแน่นประชากรสูง หากส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการรวมกลุ่มทางสังคมขึ้นในพื้นที่ อาจส่งผลให้มีผู้ใช้งานจำนวนมากขึ้น พื้นที่ไม่ร้างและเกิดความมีชีวิตชีวา เช่น ส่งเสริมกิจกรรมการตกบาตร สวดมนต์ในพื้นที่ลานวัด เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และเปิดโอกาสให้ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยมาใช้พื้นที่ทำน้ำได้ในบางช่วงเวลา

1.3 เสนอแนะพื้นที่ว่างสาธารณะที่ควรพัฒนาเพิ่มเติม จากผลการศึกษาทำให้ทราบถึงลักษณะพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ จึงเสนอแนะพื้นที่ว่างที่เล็งเห็นคุณสมบัติด้านกายภาพที่ดี แต่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมให้เกิดการใช้งานอย่างเต็มที่ เป็นพื้นที่ว่างที่สามารถเชื่อมต่อกิจกรรมจากพื้นที่อื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป จากผลการศึกษาที่ได้จึงมีการเสนอแนะเพื่อต่อยอดงานวิจัย ได้ดังนี้

- 1) ควรศึกษาวิจัยถึงความคิดเห็นของภาคประชาชน และหน่วยงานภาครัฐร่วมด้วย
- 2) ในการศึกษาครั้งนี้ใช้พื้นที่ว่างตัวอย่างจำนวน 24 แห่ง ทำให้ไม่สามารถนำมาอธิบายการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในย่านเมืองเก่าสงขลาได้อย่างครอบคลุมมากนัก จึงควรศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีจำนวนมากขึ้น
- 3) ควรศึกษาคุณสมบัติด้านกายภาพในมิติอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อรูปแบบการใช้พื้นที่อย่างอเนกประโยชน์ร่วมด้วย และควรสำรวจรูปแบบการใช้พื้นที่อย่างอเนกประโยชน์ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ร่วมด้วย เพื่อการศึกษาที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น

ภาพ 4 ประเภทการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะ ในย่านเมืองเก่าสงขลา

บรรณานุกรม

- กาญจน์ นทีวุฒิกุล. (2550). *ตรรกะการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ในเมืองเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ขวัญสรวย อติโพธิ. (2548). *ที่ว่างในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชศรี ภักดิ์สุขเจริญ. (2551). *ขอยัดประหยัดพลังงาน: พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทย*. ในรายงานการประชุมวิชาการด้านการวางแผนภาคและเมือง ประจำปี 2551 เรื่องเมืองประหยัดพลังงาน.(น. 139-160). กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณระฟ้า พรหมประวดี. (2550). *สนามทัศน์และรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนในเมือง: กรณีศึกษาชุมชนย่านเสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ลลิตทิพย์ รุ่งเรือง. (2554). *ที่ว่าง ที่สร้างให้เกิดความยั่งยืนทางสังคม: กรณีศึกษาความสัมพันธ์ของพื้นที่ว่างและการปฏิบัติการทางสังคมของพื้นที่เมืองเก่าลำพูน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. [ม.ป.ป.]. *ประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าสงขลา*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2562, จาก <http://www.onep.go.th>.
- Gehl, J. (2001). *Life between buildings: Using public spaces*. Copenhagen: The Danish Architecture Press.
- Hillier, B. & Hanson, J. (1984). *The social logic of space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of Great American cities*. Middlesex: Penguin Book in Association with Jonathan Cape.
- Lennard, S. & Lennard, H. (1995). *Livable cities observed*. Gondolier: Gondolier Press.
- Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban space*. Washington, DC: The Conservation Foundation